

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il
www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 164 אוקטובר 2020 חשוון תשפ"א

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

החסידות בפולנית

ההוצאה לאור הקרקובאית Austria, שבעלות ויצק ומגוז'טה אורנת Ornati, פרסמה לאחרונה שני ספרים חדשים בפולנית על החסידות, שניהם בעריכתו של פרופ' מרצ'ין וודזינסקי Marcin Wodzinski.

הספר "Chasydyzm. Źródła, metody, perspektywy" (חסידות. מקורות, שיטות, פרספקטיבות) נכתב על ידי צוות של 11 חוקרי חסידות מפורסמים שהוזמנו להצטרף לפרוייקט, והנושאים הנדונים הם רשימת משאלות לכל מי שמתעניין בחסידות. יצירה עדכנית, מקורית ומקיפה. הקורא לומד דברים חדשים על החסידות, מרחיב את אופקי החשיבה על המקורות של כל מי שמתעניין בהיסטוריה יהודית.

הספר "Chasydyzm. Wszystko co najwazniejsze" (חסידות. כל מה שחשוב ביותר) דן במאפיינים של אחת התנועות הדתיות היהודיות שקמו בפולין, ובשבעת פרקיו מתייחס לתפקידים, אופי המנהיגות, דמוגרפיה, גאוגרפיה, כלכלה וסוף החסידות הקלאסית. מטרת הספר היא לבנות נרטיב בעל ערך אינטלקטואלי וחדשני בכתיבה על החסידות.

בהוצאת אוסטרית ראה אור לאחרונה "Yiddishland" (יידישלאנד) - ספר הכולל אוסף ייחודי של 120 שירים חדשים שהולחנו על ידי 12 מלחינים פולניים עכשוויים ליצירות היידיש הבולטות ביותר. הספר מכיל את כל השירים המקוריים כתובים באותיות עבריות ולועזיות ובצדם תרגום לאנגלית ופולנית.

פתיתים,

בפרסומים על מספר היהודים שגרו בקרקוב במאות ה-19 וה-20 נמצא:

בשנת 1835 חיו בקרקוב כ-10,000 איש, שהיו 27% מתושבי קרקוב;

בשנת 1869 הגיע מספר היהודים לכ-17,000 איש - והם היוו 35% מתושבי העיר;

בשנת 1900 גרו בקרקוב כ-25,400 יהודים - שהם 29% מתושבי קרקוב;

בשנת 1931 הגיע מספר היהודים לכ-56,000 איש והם היוו כרבע מתושבי העיר;

ערב המלחמה, בשנת 1939, הגיע מספרם לכ-65,000 והם היוו 25% מתושבי העיר.

אחרי המלחמה חזרו לקרקוב כ-2,000 יהודים ונוספים חזרו מאוחר יותר מברית המועצות. היהודים היוו כ-2% מאוכלוסיית העיר.

בתחילת שנות האלפיים הוערך מספר היהודים בעיר בכ-300 נפש - 0.35% מתושבי העיר.

"פלשוב" של יעקב שטנדיג תורגם לפולנית

מוזיאון קרקוב פרסם לאחרונה את הספר "פלשוב" של יעקב שטנדיג בתרגום לפולנית ובתוספת מידע רב ערך שהתווסף בשנים שלאחר פרסום הגירסה העברית.

הספר "Płaszów. Ostatnia" (=פלאשוב. התחנה האחרונה של יהדות קרקוב) כולל גם את קורותיה של משפחת שטנדיג, כפי שנכתבו על ידי אווה אריאלה לינדברג, הבת של פרופ' גוסטבה שטנדיג-לינדברג.

סיפור המשפחה מתחיל בסבים-רביא שלמה ואסתר אינפלד, אנשי קרקוב, ילדיהם יוסף ופליציה, וקורותיהם ומסתיים בסיפור החיים המופלא בישראל, בשבת הכולל נכדים ונינים.

אבלים על מותו של
חברנו ומשתתפים בצער
המשפחה

ויקטור
(ישעיהו דוד)
קלפהולץ ז"ל

בן יעקב יהושע ומרים
שיינדל ז"ל

יליד קרקוב, שורד שואה

האקציה הגדולה השנייה ושיא מאבקה המזויין של המחתרת

פויירשטיין ובעלה, שיכלים היו להנצל אך עמדו בפיתוי ובחרו, בדומה ליאנוש קורצ'אק, להשאר עם הילדים עד הסוף.

לא מעטים מבין אלה שנועדו לגירוש חשו בצפוי להם, ופה ושם נשמעו התייפחויות בזמן ה"אקציה". אך למרות זאת, למרות הגידופים, הברוטאליות הסאדיסטית והרציחות המחרדות, לא זכו אז הגרמנים לשמוע תלונות או קינות-יאוש – ותגובה בלתי צפויה זו הרגיזה אותם יותר מכל. אמנם יהודי קראקוב היו מתים ללא מאבקים מרשימים על חירותם, כמו המאבק של יהודי גטו וורשה (כמחצית השנה לאחר מכן), אך חוץ ממבוגרים בודדים שמכרו את נפשם, הם מתו, על-פי רוב, בכבוד וללא השפלה עצמית בפני הרוצחים.

מעריכים, כי במהלך ה"אקציה" הזאת נרצחו מאות יהודים וכי הגרמנים אף עברו על מכסת הגירוש שקבעו. ה"אקציה" נסתיימה, בדומה לזו של חודש יוני, ב"טרנספורט" של מעל 6,000 נפשות למחנה השמדה בלז'ץ – ואוכלוסית הגטו נצטמצמה לכ-5,500 תושבים, שעמדו עתה על סף טירוף הדעת.

בתחילת נובמבר שוב צומצם שטח הגטו; יחד עם זאת, עדיין באו אליו יהודים מסביבות העיר. בתקופה זו הגיעה לגטו, בדרכים ובצורות שונות, יותר ויותר אינפורמציה על מחנות ההשמדה ועל חיסול קהילות יהודיות שלמות, ועתה כבר ברורה היתה לתושביו משמעותו המלאה והאכזרית של המתרחש.

עתה לא חזרו החיים למסלולם ה"נורמלי". האנשים היו מבולבלים ואבדו את עשתונותיהם; היו מתעוררים בבוקר בלי כל רצון לחיות. בנוסף על הכל, עבר ניהול כל העניינים הנוגעים לעבודת תושבי הגטו לידי פיקוד הס"ס והמשטרה הגרמנית, וכן ה"יודנראט" הוציא תעודה חדשה, שהייתה ההיתר היחיד למגורים בגטו. יתרה מזו, לא רק שהיהודים היו עתה חייבים לשאת אותיות זיהוי מיוחדות על בגדיהם (אותיות שהעידו על סוג עבודתם ושהראו את סוג המפעל הגרמני בו הם עבדו), אלא שהם לא קיבלו יותר שכר עבור עבודתם.

למרות כל זאת, יצאו ממחבואם רבים מהיהודים שהסתתרו מחוץ לגטו, ונכנסו אליו מרצונם. מסונוורים על ידי ניצוץ התקווה, הם שוב האמינו לדברי כזב של השלטונות שבהוראה שיצאה ב-10 בנובמבר 1942, לפיה הובטח קיומו של כל יהודי בשטח הגנרלגוברמן, אם הוא ימצא באחד מחמשת מקומות הריכוז של יהודים שבערים קרקוב, לבוב, וורשה, ראדום ובוכניה. ברם, היו יהודים שלא רחשו שום אמון לדברי הגרמנים, וחששו אינסטינקטיבית מהסגר בגטאות. הם, וכן אחרים, שהיו בעלי "מראה טוב" (לא נראו כיהודים) ושהצליחו להשיג "ניירות אריים" מזוייפים, המשיכו להסתתר או לגור מחוץ לגטו.

האווירה בגטו הייתה עתה רוויה אדישות: החיים נמשכו – אגב השמועות, היסורים, הסיוטים הנוראים, אגב העבודה הקשה, ללא כל תמורה או בתמורה כמעט אפסית, אגב ההשפלות, הרעב, המריבות היומיומיות, הגניבות...

על האווירה בגטו קרקוב בחודשי הקיץ ותחילת הסתיו של 1942 נכתב בספר "היהודים בקרקוב. חייה וחורבנה של קהילה עתיקה":

"כשיהודי הגטו שוב "הסתגלו" למצב, כשהחיים שוב חזרו למסלולם ה"נורמלי", עם החטיפות וההרג, עם המאסרים האינדיבידואליים והקבוצתיים – פתאום, בערב 27 לאוקטובר 1942, הקיף ה"זונדרדינסט" את הגטו ולמחרת החלה ה"אקציה" הגדולה השנייה.

זו הפעם פעלו הגרמנים כנראה לפי הנחיה של העדר שיטה; עתה אף חיוניות מקצועו של היהודי וחשיבות מקום עבודתו לא היוו נימוק או סיבה מספקת לחסינותו נגד ה"העברה". הגסטאפו מסרה ל"הנהלת הקומיסארים" (שהחליפה, את מועצת הקהילה) ולמשטרה היהודית רשימה עם כ-6,000 שמות והטילה עליהם "לבחור" 5,000 נפשות מתוך רשימה זו ולרכזם, עד 5 בבוקר, ב"כיכר זגודי".

בלילה ערכה המשטרה היהודית מצוד לילי בכל הבתים ומקומות מחבוא, ומכל בית נחטפו מספר קורבנות. במצוד זה פסחו על הבית בו שכנה "הנהלת הקומיסארים", וכן על הבית בו התמקמה "החברה היהודית לעזרה הדדית". כשלמחרת בבוקר רוכזו בכיכר רק כ-1,000 נפשות, נכנסו לפעולה אנשי ה"זונדרדינסט" וכן שוטרים גרמניים ופולניים. האחרונים שמרו על "קציר" המצוד הלילי בכיכר; האחרים כיתרו חלק מהגטו ואילצו את היהודים שנותרו שם לנוע למקום הריכוז בכיכר, כשהם חובטים, מתעללים, יורים ורוצחים ללא אבחנה.

גם במקום המיון חולקו האנשים כאוות נפשם של הגרמנים, ומהלומות במגלבים וקתות הומטרו עליהם ללא כל הבחנה; גורל אחד פגע בכשרים לעבודה ובבלתי-כשרים. אחדים מהם נשלחו לעבודה והאחרים, המיועדים לגירוש, רוכזו בכיכר. וב"כיכר זגודי" לפי התיאור של גוסטה דוידזון-דרנגר: "כבר הצטופפו המוני נידונים. קבוצות-קבוצות סודרו הילדים לחוד וכן הנשים והגברים. הכיכר היתה גדושה אלפי בני-אדם. דממה כבדה באויר, דממת בית-קברות".

באותו יום של מאורעות זוועה מחרידים הוקז דם רב גם בבתי-החולים, בהם נרצחו עשרות מאושפזים, וכן בבית-הזקנים בו הומתו מספר תושביו במיטותיהם, בעוד האחרים הועמסו באכזריות על משאיות והוסעו למקום הריכוז.

הגרמנים לא חסו גם על בית-היתומים, על כ-250 ילדיו וכ-30 אנשי המוסד, כולל המנהלת גב' אנה פויירשטיין: "הפעוטים, עד גיל 3, הושלכו לתוך סלים שהיו מונחים על עגלות; את האחרים (מעל גיל 3) הובילו החיילים ל"כיכר זגודי", משם הם הלכו ביחד עם המבוגרים יותר לקרונות. הפלטפורמות עם הפעוטים יצאו מיד את הגטו. את אלה רצחו מחוץ לעיר, כי הם כלל לא הגיעו לקרונות... ביער חפרו קבר משותף, והילדים הושלכו לתוכו חיים. מפעם לפעם מרסקים את הראש הקטן בקת או במכה בעץ". כל השאר הוסעו אל הבלתי נודע, כולל הרב דוד אלתר קורצמן וגב'

לזכרם של מי שרשמו שלוש שורות בהיסטוריה...

ברוך-בנק וקסנר (Baruch-Benek Weksner) היה חבר תנועת "עקיבא" בקרקוב, והצטרף לשורות המחתרת היהודית בגטו. באוקטובר 1942 הגיע בנק עם עוד 4 מחבריו ליערות במטרה ליצור קשר עם המחתרת הפולנית.

יחד עם חברו, אינג' שמרלוביץ', הוא הגיע לביתו של יערן, וזה הודיע לגרמנים על נוכחות השניים אצלו. כשהגיעו השוטרים הגרמנים למקום, הצליח ברוך לירות מאקדחו והרג את אחד הגרמנים ופצע את השני. היערן ירה בברוך ובאינג' והרג את שניהם.

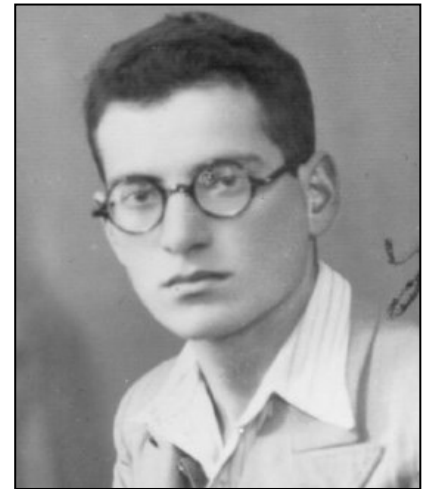

נתפסו על ידי הגרמנים כתוצאה מהלשנה של פולני. גורל שלושה לא ידוע.

חנה-הנקה שפריצר (Chana-Hanka Szpricer) חברת הנהגת תנועת "עקיבא" בקרקוב והמחתרת היהודית בגטו. עבדה כאחות בבית חולים יהודי בקרקוב. הייתה קשרית במחתרת. גורשה מבית הסוהר של האורדנונגסדינסט בקרקוב ב-19.1.1943, ליעד בלתי ידוע, כנראה לאושוויץ. נרצחה.

שמואל-אמיל "מילק" גוטליב (Shmuel-Emil "Milek" Gotlieb) חבר תנועת "עקיבא". לפני המלחמה היה בהכשרה חקלאית ליד קרקוב ועם פרוץ המלחמה גויס לצבא הפולני. לאחר שחזר לקרקוב הצטרף לפעילות בתנועה ובמחתרת ובספטמבר 1942, משהוחלט לשלוח חמישיות ליער, היה מילק בין חברי החמישיה הראשונה. משימת החמישיה נכשלה, והקבוצה חזרה לקרקוב. בספטמבר 1942 נשלח מילק יחד עם אדווין וייס וחיים (הארי) שטרנליכט ליער פשמישל, על מנת לגייס כסף עבור המחתרת, אך הם

הקרקובאי היהודי ד"ר דרובנר

דרובנר סבר שהסוציאליסטים לא צריכים להתאחד עם הקומוניסטים בפולין, והממשל הפולני, בהשפעה סובייטית, הורה לעקוב אחריו במהלך "הטיהור" שערך הקומוניסטים בפולין, בטענה לאיחוד מפלגות הפועלים. ב-22.9.1948 סולק ד"ר דרובנר מהמפלגה הסוציאליסטית יחד עם עוד 82 אלף חברי פ.פ.ס.

את השיר האהוב עליו "הדגל האדום" - ההמנון הסוציאליסטי - ניגנו בפעם האחרונה מעל ארון קבורתו בשנת 1968.

רמי נובודורסקי

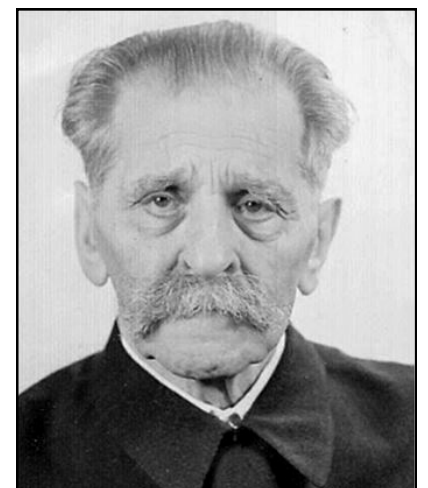
(*) מרד ינואר התקוממות המיעוט הפולני בשטחה של האימפריה הרוסית, שהחלה כמחאה ספונטנית של צעירים פולנים נגד גיוס חובה לצבאו של הצר ואליהם הצטרפו רבים. יהודים רבים שהביעו אהדה לעניין הפולני לחמו בגדוד על שם ברק יוסלביץ.

חבר במועצת עירית קרקוב התעקש להפוך את הארמון Pod Baranami, אותו תפסו המפקדים הסובייטים לצרכי תרבות.

אך יותר משהיה מסור לתיאטרון היה דרובנר, תלמיד הגימנסיה הקלאסית ע"ש סובייסקי, מאוהב בסוציאליזם. הוא היה אחד הפעילים המוכרים ביותר בפולין של המפלגה הסוציאליסטית פ.פ.ס., נואם באסיפות עם, משתתף במהומות במצעדי האחד במאי ובהתנגשויות עם "האנדרקים" הדמוקרטים הלאומנים הפולנים. בעקבות כך נשפט למאסר של 6 שנים בכלא הפולני.

בתום המלחמה, אותה שרד בתנאים קשים בסיביר, חזר לקרקוב, ושם קיבלו את פניו בהתלהבות. הוא נאם בעצרות עם והייתה לו תמיכה רבה בקרב הפועלים. את משכנה של מפלגתו קבע בארמון שולייסקי שליד כיכר צ'פנסקי, והיה חבר הוועד הארצי הלאומי K.R.N. וסגן יו"ר המפלגה הסוציאליסטית הפולנית.

ד"ר בולסלב דרובנר, קרקובאי מדורי דורות, כימאי במקצועו, בנו של היהודי המתבולל אברהם רומן דרובנר, שהיה בין המורדים במרד ינואר 1863 (*). ד"ר דרובנר היה תמיד נאמן לנושא התרבות, ולאחר מלחמת העולם השנייה, כשהתמנה

ד"ר בולסלב דרובנר (קרקוב 1883-1968)

קרקוב בעיניו של יהודי, יונס טורקוב

יונס טורקוב (1898-1988)

לקרקוב, חייבים למריה הוכברג (מריאנסקה) תודה מיוחדת.

אשר למריה הוכברג: יש להוסיף עוד שבהיותה בעת הכיבוש הגרמני חברה בתנועת המחתרת, שימשה גם כנציגת היהודים במועצה הקרקובאית לעזרה ליהודים. לא יהודי אחד חייב לה תודה על הצלתו והישרדותו לאחר המלחמה. לא יהודי אחד הצילה מהמחנות.

אחרי השחרור עברו בקרקוב משלוחי ילדים מאושבינצ'ים וממחנות אחרים. 30 אחוז מהילדים היו חולי שחפת. גם אם נמצא בין הילדים אחוז קטן שלא סבלו ממחלה מסוכנת זו, אף אחד מהם לא היה בריא במלואו. "מי יודע כמה שנים יימשך עכשיו העניין" אמרה הגברת הוכברג-מריאנסקה "עד שימחקו בנשמות הילדים העדינות העקבות שהטביעו בהן שנות העבדות והדמורליזציה, שעברו עליהם במחנות הריכוז".

בוועד הקרקובאי, וכן בעיר, נמצאו יהודים מעטים בכלל, ועוד פחות מזה יהודים פולנים, ופחות מכל – יהודים קרקובאים. אולם כל יהודי היה יקר, בין אם היה מסלובקיה, מליטא או יוון – כולם נתקבלו בזרועות פתוחות. בוועד פגשתי משפחה שלמה של גמדים מסלובקיה, כולם היו כליזמרים מקצועיים. הם הובאו מסלובקיה בעת הגירוש לאושבינצ'ים. כולם שרדו את המלחמה, ושערה לא נפלה מראשם. כפי שנודע לי מפי "אנשי אושבינצ'ים" אחרים, הם הוחזקו שם לצורך ניסויים שונים.

(המשך בעמוד הבא)

המתינו בוועד להזדמנות להמשיך בדרכם לבתייהם. כן פגשתי שם נער שמוצאו מהולנד. הוא היה במצב של גסיסה, חולה שחפת המעיים.

הוועד היהודי פנה אל השלטון המקומי, בבקשה שיקבע מקום מיוחד שישמש מעון לילדים היהודים החוזרים מהמחנות. התשובה היתה: "אין מקום...". בבתי החולים נתקבלו הילדים היהודים ביחס עויין במיוחד. רק עד אפריל 1945 עברו בידי הוועד בקרקוב 818 ילדים יהודיים, בתוכם 556 יתומים, למחצה, 22 יתומים משני הוריהם, ו-170 ילדים עם הוריהם.

הוועד היהודי בקרקוב טיפל בכל העניינים, כלכל את כולם, והחולים שבהם קיבלו טיפול רפואי. הרופאים המשוחררים מהמחנות עבדו במסירות נפש יומם ולילה, בנקודות העזרה הרפואית שנוסדו מיד.

הסופרת מריה הוכברג (מריאנסקה), לשעבר כתבת העיתון הקרקובאי "נובי דז'ניק" (עתון יהודי בלשון הפולנית), אשר כבר קודם לכן רשמה פרק גבוה בפעילותה המחתרתית בשנות הכיבוש הגרמני, התייצבה עכשיו שוב בין הראשונים, לשירות החולים המעונים, ובפרט הילדים – אותם הקיפה בלבביות חמה. אסירי המחנות שניצלו בדרך נס, והגיעו

מריה הוכברג-מריאנסקה (מרים פלג) (1913-1996)

"סוף סוף הגיע תורי לטוס לקרקוב. במטוס צבאי רוסי (מטוסים פולניים לא פעלו עוד) הגענו לשדה התעופה בקרקוב, שהיה מרוחק מאד מהעיר. כתובת היעד שלי היתה: הוועד היהודי ששכן ברחוב דלוגה 38.

בהגיעי לקרקוב הופתעתי בראותי את העיר הראשונה בפולין שלא הוחרבה ולא ניזוקה בידי הגרמנים. פה ושם נתגלו לעיניי מחסומי בטון שהוקמו כדי לעצור את הטנקים של האויב, אך לא נעשה בהם שימוש כלשהו, כיוון שהצבא האדום הקיף את העיר מכל הצדדים. במיוחד התמזל המזל של הגרמנים שמצאו דרך לברוח, וכך לא הספיקו להחריב את קרקוב, העיר ההיסטורית היפיפה.

תמיד היה לי רגש חם לעיר הזאת. אהבתי את קרקוב הרומנטית, רבת הגוונים, עם ארמון המלכים שלה בוואוול, עם שדרות הפלאנטי המרתקים. אהבתי את אנשיה, עלה בגורלי לחיות בה זמן רב ולעבוד בה. היה לי שם עולם מלא ידידים, חברים. ועתה – קרקוב הייתה בשבילי כמו עיר מתה. אמנם הרחובות היו מלאי אוכלוסיה, אבל – ללא יהודים. קבה כל שריד של יהדות. קרקוב הקתולית הייתה בשבילי קרה, זרה, איבדה כל חן בעיני. זיכרונותי על קרקוב היו קשורים בשישים אלף יהודי המקום, ברחובות היהודים, בקזיימיז' מלאת החיים, החיים היהודיים.

נכנסתי אל הוועד היהודי, שהיה מלא שלדי אדם מוזנחים, חולים, קפואים, מצומקים. רובם לבושים עדיין בבגדי הפסים של המחנות. לכולם היתה מטרה אחת בלבד: לאכול לשובע ולשכב לישון... לישון אגב המחשבה שהם חופשיים, שלא יהיה עוד הכרח לעמוד שעות רבות, עירומים כמעט, במגרש המיפקדים ולקפוא תוך כדי עמידה.

במשרדי הוועד היו נשים, גברים ומעט ילדים – השבים מאושבינצ'ים וממחנות אחרים, וגם כאלה הממשיכים בדרכם הלאה אל ארצות מוצאם. כפי שנמסר לי שם, הקבוצה הראשונה שהגיעה מאושבינצ'ים מנתה 17 ילדים. אחריה המשיכו להגיע קבוצות ילדים שמוצאם מהונגריה וסלובקיה. כל אלה

קרקוב בעיניו של יהודי, יונס טורקוב (המשך)

אם עוול זה, שנעשה ביחס לקורבנות היהודיים באושבינצ'ים, תוקן אחר כך, אחרי שעזבתי את פולין. [...]

בין מכרי פגשתי בקרקוב את יוסף וולף, שהתפרסם לאחרונה כמחבר הספרים החשובים "הרייך השלישי והיהודים שלו", "הרייך השלישי ומשרתיו" (שני הספרים נכתבו בשיתוף עם ליאו פוליאקוב), "על החיים, המאבק והמוות בגטו ורשה", וכן "ראול ולנברג" – גם הוא עבר דרך חתחתים קשה. נוסף לכך הוא לא חונן ב"מראה טוב".

הגרמנים כלאו אותו עבור עיסוק בעבודה "בלתי חוקית" בכלא "מונטלופיד", יחד עם הקבוצה האחרונה של חברי הארגון היהודי הלוחם. משם הועבר לאושבינצ'ים, וגם שם עסק בפעילות מחתרתית. כאשר הוצא יחד עם קבוצת אסירים שפנו מאושבינצ'ים לבוכנוולד, הוא ברח, בקרבת גליביצה, מהמשלוח. הדבר קרה ב-19 בינואר 1945. הוא פנה חזרה לקרקוב, והגיע לעיר ב-23 בינואר 1945. בעברו ברחובות העיר פגש במקרה באותו יום את אשתו, שניצלה עם בנם בן העשר. הם הסתתרו במשך שנתיים בבונקר ברפת של כפרי בסביבת בוכניה.

מיכאל בורוביץ'-בורוכוביץ',

מחבר הספרים "על ניירות אריים", "אלף שנים של חיים יהודיים בפולין, ועוד יצירות חשובות שכתב בפולנית וצרפתית, התנסה במחנה יאנובסקה הנורא שבלבוב, ממנו ברח בספטמבר 1943, וכחבר תנועת המחתרת הפולנית המשיך בפעילותו המחתרתית. למרות מראה פניו האריים נאלץ בורוביץ' לברוח מעיר מגוריו, קרקוב, אליה הובא מלבוב, משום שכאן היה מוכר מאוד.

תנועת המחתרת מינתה אותו לתפקיד ראש סניף המפלגה הפולנית הסוציאליסטית באיזור מיאחוב וחלק מאיזור פינצ'וב, שם לא העלה איש על דעתו שהקצין הגבוה בתנועת המחתרת היהודית יכול להיות יהודי. מייד אחרי השחרור חזר בורוביץ' לקרקוב, בה ניגש מייד לפעילות יהודית.

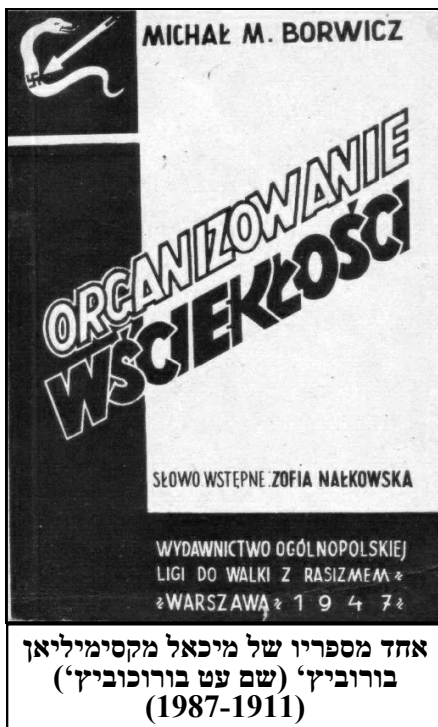
מניתי כאן מקצת ממספר היהודים הניצולים שפגשתי בעת ביקורי הראשון בקרקוב. בד בבד עם הגעת הניצולים האלה לעירם, החלו

בעת שהותי בקרקוב התארחתי בביתה של משפחה קרקובאית ידועה, שעברה את המלחמה במחבוא בבונקר שבמרתף הבניין בו שכנו משרדי הגסטפו. בדירתה של מכרי אלה התארחתי גם קרובה אחרת שלהם, ניצולת מחנה אושווינצ'ים מס' 1. היא היתה אישה צעירה יפהפיה. היא סיפרה לי ללא בושה איך עשה בביתן מספר 10 נסיונות גינקולוגיים שונים הרופא הנאצי, המדען הגרמני, פרופסור בלאוברג, עם עוזריו, גם הם אנשי מדע גרמניים. הם ארגנו שם "תחנת נסיונות מדעיים", ובאותו ביתן ביצעו בפועל את ניסוייהם בנערות יהודיות צעירות ובריאות.

בלכתי ברחובות קרקוב נתקלתי בין השאר, פנים אל פנים, באישה יהודיה צעירה שהכרתי היטב בגטו ורשה. זו היתה בתו של העסקן הציבורי הוורשאי הידוע, פלוצר-סרנה. היא נפלה עלי בבכי היסטרי ואמר כי נותרה יחידה מכל משפחתה. "איך את יחידה" – הרגעתי אותה. "אביך חי והוא נמצא בלובלין, גם דודתך הלכה, אשתו של דוקטור פז'יגודה, חיה ונמצאת באוטבובסק". זו היתה בשבילה דרישת שלום ראשונה שקיבלה על אודות אביה ודודתה.

אחרי שובי מאושבינצ'ים, בה ביליתי יום שלם, וראיתי את התנאים האנטי-היגייניים הנוראיים בהם עדיין היו שרויים האנשים החולים, כמעט שלדים אשר כונו "מוזלמנים", פניתי מייד אל השלטונות בקרקוב, וביקשתי שימהרו ויגישו עזרה לחולים המסכנים הללו, שאינם מרגישים עדיין שהם חופשיים.

כעבור חודשים אחדים, לאחר שכבר הוצאו לאי-שם כל החולים הללו, ולדיון עלתה תוכנית להפוך את אושבינצ'ים למוזיאון גדול ולאנדרטה לקרבנות שניספו שם, הוחלט לקבוע לוח זיכרון לכל לאום שבניו היו כלואים שם. כאשר אחד מחברי הוועדה שאל מדוע אין לוח זיכרון לקרבנות היהודים, שהיו שם הרוב, ניתנה התשובה: נתקבלה החלטה שהיהודים בני הארצות השונות נכללים ממילא עם בני ארץ מוצאם. למעשה פירושו של דבר הוא: יהודי צרפתי הריהו צרפתי, יהודי פולני – פולני, וכו'. לא ידוע לי

להתפתח במלוא המרץ החיים היהודיים בעיר. מלבד הוועד היהודי, שפעל כמוסד לעזרה סוציאלית ולהגנה, והגיש עזרה ראשונה לנוקמים, התארגנה בחודש מרץ 1945 הוועדה ההיסטורית ובראשותה עמדו מיכאל בורוביץ', מלה רוט (בתו של ציר הפרלמנט הפולני, הרב ד"ר יהושע טהון ז"ל) ויוסף וולף.

הוועדה פתחה במבצע גביית עדות מהניצולים, ואיסוף חומר על החורבן. היא הצליחה להוציא לאור שורה של פרסומים חשובים מאוד, בתוכם "יומנה של יוסטינה" – לוחמת המחתרת הקרקובאית – גוסטה דוידזון-דרנגר, אשתו של אחד מראשי הארגון היהודי הלוחם, שמשון דרנגר. את היומן היא כתבה בשבתה בכלא; היומן יצא לאור עם הקדמה של יוסף וולף.

כמו כן יצא לאור "בעיניה של נערה בת שנים-עשרה" שכתבה ינקה השלס, שהיתה כלואה במחנה ינובסקה, וחולצה משם על ידי מריה הוכברג-מריאנסקה. הוועדה ההיסטורית הקרקובאית פרסמה גם את "אוניברסיטת הרוצחים" ואת "ספרות המחנות" מאת מיכאל בורוביץ'-בורוכוביץ', ועוד פרסומים. נוסף לכך הכריזה הוועדה על תחרות כתבים בנושא: "כיצד שרדתי את הכיבוש הגרמני".

(סוף בעמוד הבא)

דרישת שלום מקרקוב בעיתון "הבוקר" מ-15.10.1945

הבקר, יום שני, אוקטובר 15, 1945; עמוד 3

544 E.M. Co-ny R.E. C.M.F.

דרישות שלום מקרקוב

לייבל פרידמן (רח' גרודזקה 8, דירה 5) לבנו חייל ג. ח. פרידנר, בחיל-התנ"ץ עז (ט. ג. ו. 1). — לולה וויס, קבוצ "אחוד" דיטלה 62 — לוונדה לובנר, ת"א, רוזנבוים 6 לאחיה וולף וויס, ת"א, ולישעיהו ווישניץ באחד מקבוצי הא"ר. — ד"ר יעקב בלך, דיגא 38 — ד"ר אליעזר ספיר, ת"א, רח' ז'בוטינסקי 5, וכן ד"ר יעקב פרנד, ת"א, שד' רות טשילד. — סלומון גולדמן, גוסטה ובתה אילנה גולדמן מלבוב וגרים בקראקוב, סוביסקיגו 1, דלת 5 — למשה זנדל בועד עזרת יהודי פולין, ת"א, לילניץ בלום 15. — אברהם שנור (לא מסר כתבתו) ליעקב גינגר (בלי כתובת). — מצ'ה מאסלסקיה, גרברסקה 4/9, מחפ' שת את בעלה, יו"י מסלסקי, שגילן ב"3.1913 בקראקוב והוצא ב-15.1.45 מבית הסוחר באנטילופי, — לולה ברנר (אין כתובת) מחפשת את בעלה איזק, שהיה כל השנים במחנה פלאשוב, — ד"ר רימן, שטיל, קרקובסקה 29, דירה 16) — לד"ר דבורה שטיל, ת.ד. 1085 (בית דויד) ירושלים. — שמעון גוטמן (אין כתובת) לאחיו יואכים. — חנה ומוניק שמאלדה (אין כתובת) — לגלד' בנד מנחם, ת"א, מלצ'ט 59. — רוזן מקרקוב מוסר לשיינקמן (בפלוגה 745 מספר 45297) כי משפחתו יצאה מלודז. — נתן לייבל, "קומיטט זידובסקי", דיגא 38, מחפשת את קפטן יוסף לייבל, שהיה בצבא הפולני.

מי מכיר? מי יודע?

בגליון הקודם פרסמנו כתבה על חגי ילדותה של סטניה מנהיים. בין היתר סיפרה סטניה כי "לחג נקנו לנו בגדים חדשים - שמלות חגיגיות שנלבשו בשמחה בליל הסדר, ואף מעיל קייצי שנקנה בסלון לבגדי ילדים של גברת קוראל".

האם מי מהקוראים יודע היכן היה הסלון לבגדי ילדים של גברת קוראל? ומה היה שמה הפרטי של הגברת?

לאה שקדיאל ממשפחת קורל בקרקוב מבקשת את עזרתכם.

קרקוב בעיניו של יהודי (המשך)

במסגרת האפשרויות הקיימות התחילו גם חיי הדת להתפתח באופן נמרץ. הוקמה קהילה דתית בראשותו של הרב משה שטיינברג, לשעבר הרב של ברודי, שהגיע לקרקוב כפטריאנט מלבוב.

בחודש מאי 1945 חזר ממחנה האסירים לקרקוב הרב הקרקובאי, המכונה "דער זוועזשיניעצער" – הלוא הוא הרב **מנשה לברטוב**. ועד הקהילה, או כפי שכונתה "הקונגרציה הדתית", נטל על עצמו את התפקיד לספק את כל הצרכים הדתיים של היהודים בקרקוב. מיד הוחל בגידור שני בתי העלמין החרבים.

נעשה מאמץ לפתור את הבעיות הטרגיות הקשורות בהיתר-נשואין, כדי שנשים וגברים יוכלו לשוב ולהינשא. היה הכרח לגבות עדות בנוגע לאלה שנישאו ברוסיה, והביאו אתם את נשיהם החדשות, או להיפך, וכן לגבות עדות מפי הניצולים ולקיים את הנוהג הדתי המסובך.

הרב מנשה לברטוב
(1906-1966)

השמירה על כשרות המזון היוותה בעיה קשה ליהודים שומרי מצוות. הכובשים הגרמניים אסרו את השחיטה, וגם אחרי השחרור לא בוטל איסור זה על ידי השלטון הפולני, למרות כל המאמצים וההשתדלויות. אי אפשר היה, איפוא, לפעול בעניין זה בפומבי. ומכיוון שהיהודים נמנעו מאכילת בשר טריפה, היו שוחטים את הבהמות מחוץ לעיר (וגם זאת באופן בלתי רשמי), ואת הבשר היו מביאים לקרקוב ומחלקים בין הקצבים, בעלי האיטלויים היהודים. את העופות היו שוחטים בחצר ה"טמפל" לשעבר, בו פעל בזמנו הרב ד"ר יהושע טהון ז"ל.

אחרי השחרור הפכה העיריה הקרקובאית את בניין ה"טמפל" למחסן, ואוחסנו בו סחורות שהיו בבעלות העיריה. היה הכרח להמתין למעלה משנה לפינוי המחסן, ולהחזרתו לרשות הקהילה היהודית. עד אז התקיים בחצר הטמפל בית-מדרש חסידי.

נוסף לכך נערכה תפילה בבית הכנסת "קופה" שברחובות קופה ומידובה, ובעוד מקומות אחרים. אחר כך, כאשר התחילו לזרום לקרקוב יהודים מאיזורים אחרים, מהם נאלצו לברוח עקב רדיפות אנטישמיות, וכן יהודים שחזרו מהמחנות הגרמניים או מרוסיה - נפתחו בתי מדרש נוספים של חוגי אגודת ישראל והמזרחי, וכן נפתחו בקרקוב שתי מקוואות ותלמוד תורה.

באותו בונקר, היו מלבד אשתו של הרב לברטוב הינדז'יה וילדיה, גם אמה - הרבנית מזאלושיץ, אחותה - אשתו של אהרון נוח יוסקוביץ, נכדו של הרבי מגור הזקן, וכן משפחתו של הרב מסקבינה: שני בנים עם נשיהם וילדיהם, ועוד אחרים.

פרק ט' מתוך הספר: "אחרי השחרור",

מאת יונס טורקוב

תרגום מיידיש: אריה בראונר

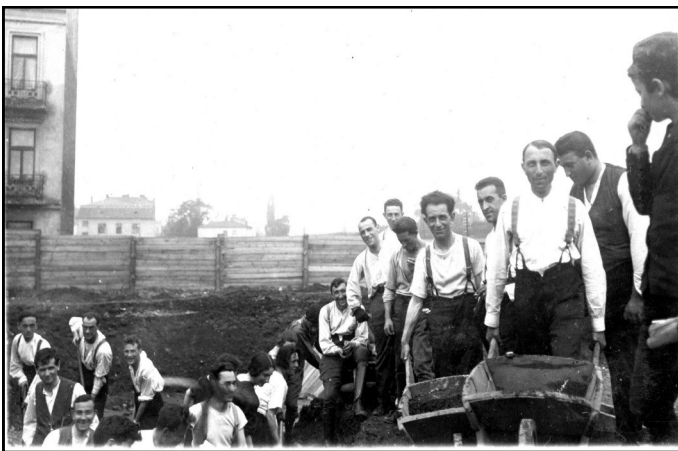
בית האקדמאי היהודי

באוספיו של **זאב אלכסנדרוביץ** נמצאו תמונות שצולמו בעת בניית בית האקדמאי היהודי ברחוב פשמיסקה 3 בקרקוב. בתמונות מצולמים בחורות ובחורים צעירים העוסקים, ככל הנראה, בבניית המעונות הללו. הבניין נבנה בשנים 1924-1926 ביוזמת סניף בני-ברית - עמותת "סולידריות" בקרקוב ואגודת הסטודנטים היהודים באוניברסיטה היגלונית "אוגניסקו". בניית הבית מומנה על ידי האוניברסיטה ויהודי קרקוב, על פי תכנונו של האדריכל אדולף שיודמק.

מיהם הצעירים שבתמונות? האם מישו מזהה ויכול לשפוך אור על תהליך הבנייה?

על תפקידו של בית האקדמאים אחרי המלחמה כתבה **רות קורנבלום-רוזנברגר**, בספרה **"נדר. זכרונות 1939-1945"** בו היא מספרת כיצד שרדה את גטו קרקוב, מחנה הריכוז פלשוב, מחנות העבודה בסקארז'יסקו-קמינה ובלייפציג ועד השחרור המיוחל בגרמניה והשיבה הביתה, לקרקוב.

על השיבה לקרקוב היא כותבת כי עם הגעתה לתחנת הרכבת בעיר ראתה דוכן ועליו הכתובת: "תחנת ייעוץ ומודיעין לחוזרים ממחנות הריכוז. ברוכים החוזרים הביתה!". בדוכן קיבלה את כתובתה של הקהילה היהודית ברחוב דלוגה, ושם, בחצר הגדולה היו תלויות רשימות אין-סופיות של ניספים ולהבדיל – רשימות של אלה שנשארו בחיים. רות קיבלה הפנייה לבית האקדמאים והבטחה שכילידת העיר תוכל לקבל דירה, ובנוסף תוכל להעזר כספית מקרן עזרה לחוזרים מהמחנות. בבית האקדמאים קיבלו היא וחברותיה חדר גדול מאד ובו מיטות צבאיות מתקפלות, שולחן ומספר כסאות, והבטחה לארוחת צהריים יומית מטעם הקהילה היהודית.

הרב הקדוש מקראקא והשתדלותו אצל ההגמון הקתולי גראף סאפייה

ההגמות הקאתולי גראף פאפייה, שהתגורר בקראקא, שהוא ישתדל לטובת היהודים האומללים אצל "הגנרל-גוברנאטור" פראנק אשר חציג את עצמו בתור "קאתולי".

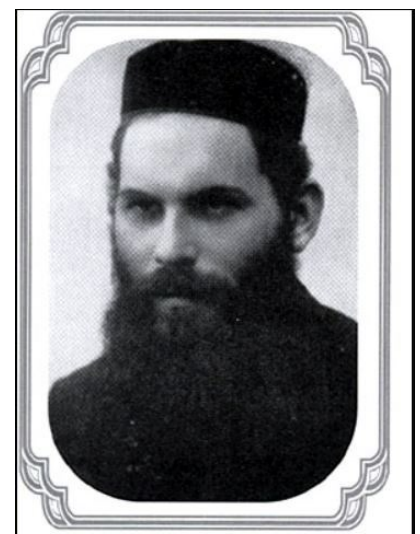
אולם הסוד הזה נתגלה חיש מהר "לגסטאפו", היינו שירות המשטרה החשאית של הנאצים. יחד עם הרב קורניצר נצטרף למשלחת גם הרב שבתי רפפורט, מחשובי הרבנים בקראקא. שניהם נלכדו בזרוע הרשעים והובלו לבית הסוהר הנורא "מונטולופיק" בקראקא משם נלקחו לאושביץ ונשרפו על קידוש השם. הרב הקדוש שמלקה קורניצר היה רק בן ל"ח במותו מות קדושים".

(*) **בית יעקב**: ירחון לענייני חינוך, ספרות ומחשבה היה כתב עת של תנועת בית יעקב בישראל, וראה אור מסוף שנות ה-50 ועד ראשית שנות ה-80 של המאה ה-20.

"מניצולי גטו קראקא אני. חבל מאד שלא הזכרתם את העובדה המזעזעת של הרב הקדוש מקראקא, רבי שמלקה קורניצר הי"ד, איך שמסר את נפשו לפנות אל הבישוף סאפייה למען הצלת יהודים, ומה יצא מזה. אני פונה אליכם בבקשה נמרצת לפרסם את הענין הזה, וזה נחוץ משני טעמים: להראות את קשיחות לבם של מנהיגי הנצרות, ולהבדיל את מסירות-הנפש והגבורה הרוחנית של הרבנים הקדושים שלנו.

בקיצור נמרץ אספר על מעשה הגבורה של הרב האחרון לקהילת קראקא המפוארת. עוד בשנה הראשונה לכיבוש הנאצי האכזרי היה זה. קראקא נבחרה למושב מרכזי של "הגנרל גוברנאטור" פראנק, הפושע הנאצי הגדול שנתלה אחר כך בנירנברג. פראנק זה תיכנן מיד לגרש את כל היהודים מקראקא. מששמע הרב קורניצר על הגזירה, הוא ניסח פנייה נרגשת אל

בירחון **"בית יעקב"** (*) התפרסם מכתבו של **שמואל הלוי**, החותם איש-קראקא, כעת באנטוורפן – ובין היתר הוא כותב:

שמואל שמלקה קורניצר הי"ד (1905-1941)

ספרים, רבותי, ספרים - "תולדות היהודים בקראקוב ובקאז'ימייז"

מאיר בלבן (1877-1942), מגדולי

ההיסטוריונים של יהדות פולין, הקדיש לקהילת קראקוב את חיבורו הגדול, פרי מחקר רב שנים בארכיונים ובספריות שחלקם נשמד ונעלם לאחר שנים מעטות בזמן השואה.

הספר "תולדות היהודים בקראקוב ובקאז'ימייז, 1868-1304" ראה אור בשנות השלושים בשפה הפולנית. הוא נכתב בשעתו עבור קהל קוראים גדול של יהודים קוראי פולנית. חורבן יהדות פולין בימי מלחמת העולם השנייה, ובתוכו חורבנה של קהילת קראקוב ומותו של ההיסטוריון בגטו ורשה, העביר מן העולם חלק נכבד מקהל הקוראים שראה בלבן לנגד עיניו. המרכז לחקר תולדות יהודי פולין ותרבותם באוניברסיטה העברית בירושלים יזם והוציא לפועל את תרגום החיבור המונומנטלי של בלבן, והוא מעמיד לרשות הקורא העברי מחקר מופת שלא היה נגיש עד כה בשל המחסום הלשוני.

בספר שני כרכים, א' ו-ב', העורך המדעי הוא יעקב גולדברג, והמוציא לאור היא האוניברסיטה העברית בירושלים המרכז לחקר תולדות יהודי פולין ותרבותם והוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, בסיוע כספי של "קרן קרקוב".

כרך שני:

- ♦ חלק ראשון: תקופת המלחמות והאיבה (המחצית השנייה של המאה השבע-עשרה)
- ♦ חלק שני: המסחר והתעשייה במפנה המאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה (1742-1655)
- ♦ חלק שלישי: מערכת החוקים של הקהילה היהודית בשלהי המאה השבע-עשרה ובראשית המאה השמונה-עשרה
- ♦ חלק רביעי: התקופה האחרונה של ממלכת פולין-ליטא החופשית
- ♦ חלק חמישי: תרבותם של יהודי קראקוב במחצית השנייה של המאה השבע-עשרה ובמאה

השמונה-עשרה

- ♦ חלק שישי: הכיבוש האוסטרי השני - פולין במסגרת תוכניותיו של נפוליאון
- ♦ חלק שביעי: הרפובליקה של קראקוב (1846-1815)
- ♦ חלק שמיני: חידוש שלטונה של אוסטריה
- ♦ נספחים

הנער שברח מפלשוב

בתולדות יהודי קרקוב בזמן הכיבוש תועד אירוע שקרה בינואר 1941, כאשר הרב שמואל שמלקה קורניצר יחד עם הרב שבתאי רפפורט והפרנס מאיר פרידריך פנו אל יו"ר הוועדה המרכזית היהודית לסעד, ובאמצעותה אל הקרדינל אדם סאפיה (Sapieha), על מנת שהאחרון ישתדל אצל הגרמנים לבטל את גזירת הגירוש.

ידוע כי האחרון לא נטה לעזור ליהודים ואחרי זמן מה אסרו הגרמנים את שני הרבנים ואלה נשלחו לאושוויץ שם ניספו. השלטונות החזירו את אפרו של הרב קורניצר למשפחתו, ודרשו ממנה את הוצאות הטיפול.

על פי דפי העד של יד ושם גם הפרנס מאיר פרידריך נספה באושוויץ.

אנו מחפשים את "הבורח" שאמור להיות יליד 1923 או 1924. כל שביב מידע לזיהויו יעזור מאד.

האם הבחור הצעיר הוא בנו של מאיר פרידריך?

בעלון הקודם פרסמנו מאמר שהופיע בעיתון "הארץ" ב-21 במרס 1944 שכותרתו "מירוזלימסקה לירושלים. סיפורו של עד ראייה על גורלם של יהודי קרקוב". במאמר דיווח העיתונאי א. וואלנשטיין על פגישה שהייתה לו עם נער בן 19 שנים שחור שיער שהצליח לאחרונה להמלט ממחנה ירוזולימסקה ליד קרקוב, ובבריחתו נורה ונפצע בידי שומרי המחנה.

הנער סיפר שאביו, מנהיג ציוני ידוע, נלקח לבית הסוהר במונטלופיד, הועבר משם לוישניץ ומשם לאושווינצ'ס. כעבור שבועות מספר קבלה המשפחה את תיבת אפרו תמורת תשלום של עשרים זלוטות.

שבועיים מאוחר יותר התפרסמה בעיתון "הארץ" מ-9 באפריל 1944 כתבתו של חיים בלצן, סופר "הארץ" בקושטא, בכותרת "שויד יהודי קרקוב במחנה פלשוב" על נער יהודי בן 17, שרק לפני 6 שבועות הצליח להימלט ממחנה הסגר שבו היו עוד באותו פרק זמן שרידי היהודים מגטו קרקוב. הנער סיפר פרטים על הגטו, והוסיף: "הצלחתי לברוח ימים מועטים קודם שחוסל לגמרי מחנה ההסגר "קרקוב-פלשוב".

